

Verksamhetsberättelse 2015

Sammanställd av Eva Jansson, Programmet för odlad mångfald

Illustration: Henell Grafisk Form AB

Innehåll

1. Generell genomgång	
1.1 Aktörer och aktiviteter.....	
1.2 Ordinarie ledamöter i programrådet.....	
1.3 Möten och sammankomster (verksamhetsledningen – EJ).....	
1.4 Personal inom POM 2015.....	
1.5 Särskilda kommentarer.....	
2. Rapporter från POM:s olika upprop.....	
2.1 Perennupppropet.....	
2.2 Träd- och buskupppropet.....	
2.3 Lök- och knölupppropet samt Krukväxtupppropet.....	
Lök- och knölupppropet.....	
Krukväxtupppropet.....	
2.4 Rosupppropet.....	
2.5 Frukt- och bärupppropet.....	
Träff för klonarkivsvärdar.....	
2.6 Sparrisupppropet.....	
3. POM:s internationella arbete.....	
4. POM:s samarbete med NordGen 2015.....	
5. Forsknings- och utvecklingsprojekt.....	
6. Publikationer.....	

1. Generell genomgång

1.1 Aktörer och aktiviteter

Samordningssekretariatet för det nationella programmet för växtgenetiska resurser, också kallat Programmet för odlad mångfald eller POM, har under året bestått av Eva Jansson och Jens Weibull.

Eva Jansson har fungerat som operativ ledare för POM under 2015. Jens Weibull har under året varit anställd på Jordbruksverket.

1.2 Ordinarie ledamöter i programrådet

<u>Namn</u>	<u>Representerande</u>
Mats Havström	De botaniska trädgårdarna
vakant	Riksantikvarieämbetet
Åsa Ahrland	SLU
Maria Nyman Nilsson	Friluftsmuseerna
Bo Gertsson	Lantmännen lantbruk
Krister Andersson	Sveriges Pomologiska Sällskap
Maja Persson	LRF Trädgård
Morten Rasmussen/Kjell-Åke Lundblad	NordGen
Annett Kjellberg	Jordbruksverket, ordförande
Göran Svanfeldt/Solveig Sidblad	Fritidsodlingens riksorganisation (FOR)
Sanna Black Samuelsson	Skogsstyrelsen
Viktoria Hallberg	Sveriges hembygdsförbund
Anna Lindhagen	Naturvårdsverket

1.3 Möten och sammankomster (verksamhetsledningen EJ)

- Övergripande POM-samordning
 - Programrådsmöte 16 april på Göteborgs botaniska trädgård
 - Programrådsmöte 22 oktober på SJV i Jönköping
- Seminarier och konferenser
 - Moderator 19 mars på konferensen "Det Gröna Kulturarvet", Medborgarhuset i Eslöv
- Projektplanering och genomförande
 - Projektledarmöte 26 februari på Alnarp, ämne: strategin
 - Projektledarmöte 9 april i Alnarp, ämne: genbanken
 - Projektledarmöte 11-12 juni, avnämningarbesök i Skåne
 - Möte 28 september arbetsgruppen för genbankens invigning
 - Projektledarmöte 14 oktober i Alnarp
 - Telemöte 2 november i genbankens invigningsgrupp
 - Projektledarmöte 11 november, ämne: POM:s kommunikationsplattform mm
 - Möte 30 november i genbankens invigningsgrupp

- Telefonmöten med projektledarna hålls varannan vecka hela året, undantaget juli månad.
- Övriga möten
 - Förmöte den 24 februari till konferensen "Det Gröna Kulturarvet"

- Möte 12 mars referensgrupp Perenner på Göteborgs botaniska trädgård
- Avstämningsmöte 16 april "Det Gröna Kulturarvet" i Lund
- Besök 23 april av dansk delegation organiserat av de danska Frösamlarne
- Besök 8 juni på Vitroform i Danmark, Lars Sommer
- Presentation av POM 10 september på NordGens styrelsemöte i Alnarp
- Besök 18 september av Statens fastighetsverk på Alnarp
- Presentation av POM 22 september för en delegation från People & Nature i Bulgarien
- Studiebesök 1 oktober på Kabbarps Trädgård AB, om Grönt kulturarvspelargoner
- Möte 15 oktober med Annette Hägnefelt NordGen angående äldre dokument rörande förädlingsdata
- Möte 23 oktober referensgruppen Lök- och knöluppet på Göteborgs botaniska trädgård
- Möte 18 november referensgruppen Krukväxter på Bergianska trädgården i Stockholm
- Möte 1 december av trädgårdsjournalisten Gunnel Carlsson angående POM och Grönt kulturarvsväxter

5. Möten relaterade till förökning och nyttjande

- Möte 10 februari i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp (FÖRMAK) på Alnarp
- Möte 10 mars med FoU- marknads- och förökningsgruppen på Elitplantstationen på Alnarp
- Möte 12 maj med Elisabet Martinsson EPS angående Grönt Kulturarvsväxter, framtiden
- Möte 15 september FoU-marknads- och förökningsgruppen på Alnarp

6. Möten relaterade till dokumentation i databaser

7. Möten med LTJ-fakulteten på Alnarp

- Möte 11 mars med fakultetsdirektör Margit Nothnagl och lokalstrateg Camilla Westerborn angående POM:s framtida lokalbehov

Varje vecka hålls informationsmöten av prefekten med personalen på institutionen.

- Möte 26 januari med prefekten
- Möte 4 februari ämnesgrupp 6, Seminarium Anna Jacobsson
- Möte 19 februari med Thomas Randrup
- Möte 23 februari med prefekten
- Möte 25 februari ämnesgrupp 6, Thomas Randrup
- Möte 4 mars med ämnesgrupp 6
- Möte 18 mars ämnesgrupp 6
- Möte 27 mars prefekten
- Möte 8 april ämnesgrupp 6
- Möte 8 april prefekten
- Möte 17 april Cecilia Öxell

- Möte 22 april ämnesgrupp 6

- Möte 5 maj prefekten angående utvecklingssamtal

- Möte 6 maj GU-dag LAPF på St:Gertrud i Malmö
- Möte 8 maj prefekten
- Möte 11 maj med prefekten angående utveckling av ämnesgrupp 6
- Möte 13 maj ämnesgrupp 6, seminarium Linnea Oskarsson
- Möte 2 juni med Andrea Kahn
- Möte 16 juni GU-grupp 6 med Karin Svensson
- Möte 17 juni ämnesgrupp 6, seminarium Inger Hjalmarsson

- Möte 31 augusti prefekten
- Möte 19 oktober prefekten
- Möte 2 november prefekten
- Möte 9 november med LAPF:s administrativa personal, presentation av POM
- Möte 23 november uppföljning av POM:s budget
- Möte 25 november FoU-dag LAPF på Flädie vingård
- Möte 9 december prefekten och POM:s nya organisation
- Möte 10 december prefekten och de nya kuratorerna i genbanken

1.4 Personal inom POM 2015

Vi som arbetat inom POM:s sekretariat 2015 är:

Eva Jansson, operativ chef och samordnare

Jens Weibull, samordnare Jordbruksverket

Karin Persson, projektledare Lök- och knöluppet samt Krukväxtuppropet

Linnea Oskarsson, projektledare Perennuppropet

Inger Hjalmarsson, projektledare Frukt- och bäruppropet och samordnare för de lokala klonarkiven

Lars-Åke Gustavsson, projektledare för Rosuppropet

Henrik Morin, biträdande projektledare för Rosuppropet, ansvarig för Träd- och buskuppropet och POM på kyrkogården

Else-Marie Karlsson Strese, projektledare för Sparrisuppropet

Birgitta Winberg, administratör

Anita Ireholm, arbetsprovning

1.5 Särskilda kommentarer

POM på LTV-fakulteten

Eva Jansson är ledare för en av fem så kallade ämnesgrupper på institutionen. Gruppen har namnet Historia och kulturarv. Gruppen träffas två gånger per månad och en serie internseminarier har påbörjats. Eva planerar och genomför dessa möten. Med början 2016 kommer det endast att finnas fyra stora ämnesgrupper på institutionen. Medlemmarna i Historia och kulturarv kommer att fördelas på dessa. POM kommer i fortsättningen att tillhöra gruppen Vegetationsbyggnad.

Förberedelser för etablering av nya lokala klonarkiv

Arbetet med de lokala klonarkiven kommer att aktiveras under 2016 då vi vet vilka växter som kommer att ingå i den nationella genbanken.

Invigning av nya lokala klonarkiv

Inga nya klonarkiv har invigts under 2015.

Varumärket Grönt kulturarv®

En ny perenn från Perennuppropet, en ny ros från Rosuppropet, tre kloner av humle och två sorter av äldre pelargon introducerades till plantskolorna på Elmia Garden mässan i Jönköping i oktober 2015. Mer information om dessa växter finns på POM:s hemsida www.slu.se/pom.info under rubriken Grönt kulturarv®.

Strategiarbete inför POM:s nästa fas 2016-2020

Arbetet med strategin har fortsatt under 2015 genom ett antal så kallade strategidagar med projektledarna. Den nya strategin för Programmet för odlad mångfald, POM, 2016-2020 beslutades av Jordbruksverket i juli 2015 (dnr 4.3.17-7366/15). Författare till strategin är Jens Weibull.

POM får ny organisation 2016

Förberedelserna för det formella bildandet av den Nationella genbanken fortsatte under slutet av 2015 i enlighet med POM:s nya strategi. Det omfattade att planera för ombildning av några av de nuvarande projektledartjänsterna till genbankstjänster, sondering av möjligheterna för omlokalisering av genbankspersonalen, samt att bereda ett underlag för närmare beskrivning av genbankens verksamhet. En preliminär beskrivning av den framtida genbankens styr- eller referensgrupp har också formulerats. De påtänkta genbanksanställda har slutligen fått utveckla ett visionsdokument som också har haft till syfte till att förtydliga genbankstjänsternas innehåll.

Parallellt med dessa förberedelser har arbetet att tillsätta ett nytt programråd för Fas 3 fortsatt. En inbjudan att delta i programmet skickades i början av december ut till brett spektrum av tänkbara aktörer. Målsättningen är att kunna ta formellt beslut om det nya programrådet innan januari månads utgång 2016.

Arbetsgrupp för invigningen av den svenska nationella genbanken för kulturväxter

Med syftet att planera och genomföra invigningen av den svenska nationella genbanken för kulturväxter på Alnarp den 15 juni 2016 bildades under hösten en arbetsgrupp bestående av Jens Weibull, Eva Jansson och Birgitta Winberg.

2. Rapporter från POM:s olika uppdrag

2.1 Perennuppdraget

Projektledare Linnea Oskarsson

Inom Perennuppdraget inventeras, dokumenteras och bevaras prydnadsperenner som varit i odling i Sverige före 1940. Under verksamhetsåret 2015 har fokus legat framför allt på urval av perenner till den nationella genbanken samt planering och plantering av genbanken.

Utvärdering och provodling

På Perennuppdragets provodlingsfält fanns 1100 accessioner vid årets slut. Varje accession består av minst två plantor. Den mesta skötseln har gjorts av personal på Trädgårdslaboratoriet samt en extraanställd på POM, men uppbinding, förnygring, gödning av pioner och irisar liksom begränsning av perenner som spridit sig har gjorts av projektledaren. Hon har även arbetat med bortklippning av frö på perennerna. Projektledaren har dessutom fortsatt arbetet med utvärdering av perennerna på

provodlingen. I arbetet har ingått att klassificera accessionerna, beskriva dem och hitta eventuella dubletter. Under blomningen har projektledaren även kompletterat beskrivningar, bland annat med foton i de fall det saknats, och kontrollerat och försökt reda ut osäkerheter från tidigare säsonger. Efter kontakt med donatorer ersattes ett fåtal accessioner som gått ut under vintern med nya plantor.

I augusti besökte Ulf Eliasson, parkchef i Kungälv, provodlingen för diskussion och bestämning av höstflox.

Den nationella genbanken

Under 2015 har projektledaren ägnat mycket arbete åt urval av perennaccessioner till den nationella genbanken. Hon har samlat in, kompletterat eller kontrollerat historier bakom perennerna och sammanställt informationen. Med hjälp av denna och utvärderingen av perennerna i fält har hon sedan, tillsammans med referensgruppen, tagit beslut om vilka accessioner som ska bevaras i genbanken.

Under våren rensade projektledaren, tillsammans med projektledaren för Lök- och knöluppropet, ogräs från de sandbäddar som anlades under 2014. Hon kontrollerade att de irisar som hon planterade förra hösten var de rätta och att inga sammanblandningar gjorts, hon kompletterade irisaccessioner där plantor gått ut under vintern och försökte hålla sjukdomar hos irisen i schack. Hon tog även del i anställningen av extrapersonal hos POM. Tillsammans med projektledaren för Lök- och knöluppropet gjorde hon inköp av redskap och utrustning som behövdes i genbanken. Planering och utformning av de nya odlingsbäddarna för perenner, lökar och köksväxter i genbanken diskuterades med projektledarna för Sparrisuppropet, Lök- och knöluppropet och biträdande projektledare för Rosuppropet. Under tidig höst gjorde projektledaren planeringsplaner för de nya perenn- och lökbäddarna. Mycket tid gick sedan åt till att flytta över de utvalda accessionerna från provodlingen till genbanken. Under hösten planterade projektledaren 240 accessioner med minst två plantor av varje i den nationella genbanken.

Linnea Oskarsson planterar utvalda höstanemoner i de nyanlagda bäddarna i genbanken på SLU i Alnarp. Foto: Eva Jansson

I mars deltog projektledaren i ett möte med bland andra SLU Lokaler och SLU:s fakultetsdirektör om POM:s framtida yt- och lokalbehov. Tillsammans med projektledarna för Frukt- och bäruppropet och Lök- och knöluppropet har hon deltagit i planeringen av en eventuell framtida genbanksbyggnad i Alnarp.

Under våren besökte projektledaren Julita och Fredriksdals trädgårdar tillsammans med projektledaren för Lök- och knöluppropet för att börja diskutera växter till eventuella klonarkiv. Under besöken diskuterades även möjligt intresse av att odla provodlade perenner som inte går vidare för bevarande i genbanken. Projektledaren har börjat undersöka intresset för de bortvalda perennerna hos potentiella framtida klonarkiv och även blivit kontaktad av bland annat stadsodlarnätverk som visat intresse för att odla dem.

Föredrag och rundvisningar

Projektledaren höll, tillsammans med projektledaren för Lök- och knöluppropet, föredrag på SLU:s kurser Trädgårdshistoria för landskapsingenjörer och Bevarande av historiska trädgårdsanläggningar. De höll också föredrag för Adelsö hembygdsförening.

Projektledaren deltog i flera rundvisningar på provodlingsfältet, bland annat för Lunds stift, personalen på SLU Alnarps bibliotek, danska Frösamlarna och People & Nature från Bulgarien.

Glatt studiebesök i Perennuppropets provodling i pionblomningstider.

Foto: Eva Jansson

Kontakt med inventerare och donatorer

Under året har projektledaren skickat ut mejl till uppropets inventerare och informerat om vad som hänt inom uppropet. Hon har också besvarat frågor från de donatorer som hört av sig och undrat vad som hänt med deras växt sedan den samlades in. I mån av tid har projektledaren också försökt att besvara frågor från allmänheten angående äldre perenner. Även om den aktiva inventeringsfasen avslutats kom ett tiotal tips om perenner till uppropet under 2015. Tipsen har följts upp med mejl eller telefonsamtal.

Referensgruppen

Perennuppropets referensgrupp har samlats vid två tillfällen. Vår mötet hölls i Göteborgs botaniska trädgård och höstens möte ägde rum i Alnarp. Punkter som diskuterades var bland annat principer för urval till genbanken, lansering av Grönt kulturarv-perenner, anläggning av odlingsbäddar i genbanken samt aveckling av provodlingen. Referensgruppen har även tagit beslut om sortnamn på de

perenner som provodlas för eventuell lansering i handeln de kommande åren. Referensgruppen bestod 2015 av Mats Havström, Jonas Bengtsson, Åke Holmqvist, Maria Löfgren, Jimmy Persson och Eva Jansson.

Databaser

Tillsammans med projektledaren för Lök- och knöluppet förberedde och sammankallade projektledaren till en tvådagars workshop om inmatning av växtinformation i databasen SESTO. Deltagare var kollegorna på POM. Under året har projektledaren kompletterat ett tiotal tidigare inlagda poster i inventeringsdatabasen med foton samt i enstaka fall ny information. Fortfarande återstår ett stort arbete med att mata in information om de provodlade och inrapporterade perennerna.

Hemsida

Under våren blev projektledaren, tillsammans med den biträdande projektledaren för Rosupppet, utsedd till webbpublicerare för POM. Projektledaren har deltagit i en webbstuga samt tagit del av en webbnätverksträff på nätet. Under året har hon arbetat med uppdateringar och lagt in nyheter, kalenderhändelser och information om Grönt kulturarv-perennerna på hemsidan.

Förökning, FÖRMAK och Grönt kulturarv

Projektledaren har deltagit i två möten i den grupp som är knuten till FoU-projekt kring användande av växtmaterial från POM samt ett möte i POM:s föröknings- och marknadsföringsgrupp FÖRMAK. Hon deltog också i ett studiebesök på VitroLab i Odense för att studera mikroförökning tillsammans med POM:s samordnare och projektledaren för Lök- och knöluppet samt Elisabet Martinsson från Elitplantstationen.

Projektledaren har presenterat nyheter i Grönt kulturarv-sortimentet på mässorna Nordiska trädgårdar och ELMIA Garden. Hon har även tagit fram foton och informationsmaterial om årets Grönt kulturarvperenn 2015, såpnejlika 'Kvinngröta', samt publicerat information om den på hemsidan.

Årets Grönt kulturarvsperenn 2015, såpnejlika 'Kvinnigröta'.

Foto: Linnea Oskarsson

Efter samråd med referensgruppen valdes fler perenner från uppropets provodling ut för provupp-förökning inför eventuell lansering som Grönt kulturarv. Under september grävde projektledaren upp och gav delningar av dessa perenner åt Elitplantstationen. Projektledaren har kontaktat donatorn av såpnejlikan 'Kvinnsgroda' och informerat om lansering och val av sortnamn. Hon har även skickat artiklar om Grönt kulturarv-perenner till de trädgårdsägare som donerat 2014 års Grönt kulturarv-perenner.

Grönt kulturarv-perennerna har omnämnts i flera notiser, artiklar och bloggar under året (se publiceringslista för Perennuppropet 2015).

Mässor

I mars deltog projektledaren på mässan Nordiska trädgårdar i Älvsjö. Hon höll en presentation av Grönt kulturarv-perenner på seminariet Framtidens växtmaterial samt vid två öppna föredrag för mässbesökarna. Projektledaren deltog i planeringen av montern och bemannade den under fyra dagar tillsammans med Agneta Börjesson, projektledaren för Lök- och knöluppropet och biträdande projektledaren för Rosuppropet. I september fanns projektledaren på plats på branschmässan ELMIA Garden i Jönköping. Hon och projektledaren för Lök- och knöluppropet byggde montern, bemannade den under mässans första dag och deltog i Svenska plantskolors pressträff. Innan dess hade projektledaren planerat montern, samordnat POM: s mässdeltagande, beställt marknadsföringsmaterial och sammanställt informationsmaterial om Grönt kulturarv. Hon arbetade även med Grönt kulturarvs hemsida och var bland annat ansvarig för framtagande och publicering av informationsmaterial om Grönt kulturarvs perenn-nyhet.

Konferenser, möten och seminarier

Under året deltog projektledaren i institutionens för landskapsarkitektur, planering och förvaltning veckovisa möten. Hon medverkade också i de möten som institutionens ämnesgrupp för Historia och kulturarv sammankallade varannan vecka fram till sommaren då gruppen omorganiserades. I maj höll hon i ett seminarium om äldre irisar för gruppen. Projektledaren har också deltagit i de telefonmöten som hålls inom POM varannan vecka. Hon har även medverkat vid fem projektledarmöten under 2015.

Åsa Klintborg Ahlklo arrangerade ett seminarium på Krapperup där projektledaren tillsammans med projektledarna för Frukt- och bäruppropet samt Lök- och knöluppropet deltog. Seminariet tog utgångspunkt i det källmaterial i Krapperups godsarkiv som rör växtanvändning och växtinköp. I mars närvarade projektledaren vid nätverket Det gröna kulturarvets konferens Det Gröna Kulturarvet i Eslöv. I augusti deltog hon i nätverkets träff vid Karl XI stenar i Östra Sallerup.

Övrigt

Perennuppropets projektledare är en av två svenska medlemmar i NordGens arbetsgrupp för frukt, bär och prydnadsväxter. Under 2015 hade hon inte möjlighet att delta i arbetsgruppens möte, men har lämnat underlag till gruppens möten samt förmedlat information till gruppen om arbetet inom POM och vice versa.

Projektledaren har mottagit resultatet av den studie av dagliljor som en student vid det finska Natural Resources Institute Finland, LUKE, utfört. I studien ingick dagliljor från Perennuppropets provodling.

Projektledaren har arbetat med budget och budgetuppföljning för Perennuppropet. Hon har också arbetat med en vision och förslag på tjänstebeskrivning inför öppnandet av genbanken 2016.

2.2 Träd- och buskuppropet

Projektledare Henrik Morin

Nationella genbanken

Under året har skötselarbetet i första hand bestått i beskärning, uppbindning, uppstamning och borttagning av äldre uppbindningsanordningar. Under hösten montering av gnagskydd etc.

Tidigare öppna ytor är nu insådda med gräs vilket rationaliserar skötseln. Bäddarna vid popplarna som har kvar sin MyPex-väv.

Årets planerade utplanteringar från mellanlagret har senarelagts till våren 2016 pga att ett äldre poppelförsök (i Svensk skogsvetenskaps regi) inte avvecklats som utlovats. Samtliga plantor i mellanlagret är i god kondition.

Under året har några kompletterande insamlingar gjorts av popplar. Ytterligare några popplar kommer att tas in under februari 2016 för att Umeå-samlingen ska vara komplett.

Planering för skyltning av genbanksmaterialet.

Dokumentation

Några plantor återstår att komplettera med fotomaterial samt att lägga in i dessa i SESTO. Detsamma gäller plantor som flyttas över från mellanlagringen till genbanken.

Morfologi hos unga popplar

Dendrolog Per-Ola Fritzon, har fortsatt arbetet med morfologiska studier av poppelsamlingen. Syftet är att dokumentera särskiljande karaktärer hos årsskott/vegetativa skott för att underlätta art- och sortbestämning. Skotten skannas och pressas för fortsatta jämförelser.

Ett par popplar har valts bort ur samlingen då dessa visat sig vara dubletter. Fällning och stubbor-tagning.

Branschkontakter och informationsutbyte

Liksom tidigare har det varit flera kontakter med yrkesverksamma inom park och trädgård, såsom plantskolister, arborister och verksamma inom kulturmiljövården.

Samarbetet med Statens fastighetsverk har fortsatt, bland annat med förslag till kompletteringar av buskmaterialet vid Tullgarns slott.

En studiedag för SFV:s personal anordnades också med fokus på POM:s insamlingar och det gröna kulturarvet.

Mårbackasyrenen bevaras i den nationella genbanken på SLU i Alnarp. Foto: Henrik Morin

E-plantgruppen har fått information om träd- och busksamlingen i samband med ett möte på Elitplantstationen. Gruppens önskemål är nu att Henrik genomför en visning av samlingen under hösten 2016. Flera insamlingar kan vara av intresse för framtida E-märkning.

Exempel på workshops och seminarier som varit värdefulla för att sprida information, upprätthålla och vidga POMs nätverk har varit:

- Medverkan med POM-monter i "Nordiska Trädgårdar" i Älvsjö 26-29/3.

Under mässan presenterades bl.a. PerOla Fritzens arbete kring pollenfria björkar.

- Även detta år medverkat som expert vid Fastighetsverkets parkdag i residensparken vid Linköpings slott. Bland annat visades arbetet med framröjning av äldre strukturer ur vegetationen. POM genomför syreninventering i området.
- Medverkan som föredragshållare och utställare för POM vid "Byggnadsvårdens konvent" i Mariestad 30/9-2/10.
- Medverkan vid Hantverkslaboratoriets "nätverk för trädgårdshistoriska praktiker" två veckor efter föregående.
- Undervisat vid Forslundagymnasiets YH-utbildning för trädgårdsmästare om äldre, nordligt växtmaterial och restaurering av landsbygdens mindre trädgårdar. Varit support på två av studenterna i upprättande av vårdplan för gammal stadsinnergård i Umeå.
- Undervisat vid Göteborgs universitet/Hantverkslaboratoriet om värdering av äldre växtmaterial i samband med upprättande av olika former av skötseldokument.
- Undervisat på TRING/LING- utbildningarna, Alnarp om bl.a. kyrkogårdens Gröna kulturarv, främst inriktning på träd-, busk- och häckmaterial.

2.3 Lök- och knöluppet samt Krukväxtupppet

Projektledare Karin Persson

Inom Lök- och knöluppet inventeras, dokumenteras och bevaras prydnadslökar och knölar som varit i odling i Sverige före 1940. Vid årets slut hade det inkommit 1811 tips till lök- och knöluppet från 644 personer. Av dessa har närmare 800 kollekt tagits in för provodling. När det gäller Krukväxtupppet inventeras, dokumenteras och bevaras krukväxter som går att spåra till före 1960. För Krukväxtupppet hade det inkommit 1152 tips från 690 personer. Här sker det provodling av vissa släkten, några av dessa är pelargoner, hibiskusar samt jul- novemberkaktusar.

Under verksamhetsåret 2015 har fokus legat på arbetet i genbanken med uppbyggnad, urval och plantering. Detta gäller framförallt lökarna och knölarerna. Därför har det blivit mindre gjort för projektledaren på krukväxterna. Under året har projektledaren haft hjälp av Anita Ireholm samt Margareta Edqvist med bland annat att kontakta personer inom Krukväxtupppet.

Dokument och projekt

Under året har projektledaren varit engagerad i flera projekt.

- Ett två-dagar internmöte om inventeringsdatabasen och SESTO
- Nya lokaler för den nationella genbanken
- Budgetfrågor
- POM:s nya strategi för 2016-2020
- Ny organisationsstruktur

- I slutet av året gjorde alla projektledarna en vision om den nya genbanken och sina egna tjänstebeskrivningar inför omorganisationen

Fältarbete – utvärdering

Huvudelen av skötseln på provodlingen lades ut på SLU Trädgårdslaboratoriet, men fröklippning, föryngring, gödsling samt uppbindning gjordes av projektledaren. För skötsel av genbanken och en del ogräsrensning i provodlingen anställdes en säsongsarbetare. Projektledaren har själv gjort allt jobb med krukväxterna i växthuset med vattning, rensning och förökning.

Dahliorna har som vanligt grävts ner i marken i maj månad och upp igen i november. Det blev en sen upptagning på grund av den långa och varma hösten. För första gången planterades de utvalda knölarna i genbanken. De som inte utvaldes till genbanken har än så länge inte kastats utan planterades i provodlingen. Arbetet genomfördes av projektledaren och säsongsarbetaren.

Projektledaren fick tillsammans med projektledaren för perenner även ansvar för vissa delar av de vegetativt förökade köksväxterna i genbanken.

Tulpaner på utvärdering.

Foto: Karin Persson

Arbete med att utvärdera och ta beslut om vilka lökar och knölar som går vidare till den nationella genbanken har fortsatt under hela året. I år jämfördes narcisser, tulpaner och liljor. När det gäller krukväxterna har arbetet fortsatt med att utvärdera grupperna porslinsblommor, hibiskusar, bladkaktusar och kaktusar.

När det gäller pelargoner hade vi haft två träffar i referensgruppen; en på Julita i mars och en i Uppsala i oktober. På mötena var deltagare från Julita, Uppsala botaniska trädgård och Pelargonsällskapet med. POM-materialet jämfördes med det material som finns sedan tidigare på Uppsala Botaniska trädgård. Från dessa två samlingar har nu ett 40-tal pelargoner plockats ut. Beroende på hur många andra krukväxter som kan bli aktuella att spara får denna grupp eventuellt krympa ytterligare.

Nationella Genbanken

Tillsammans med projektledarna Linnea Oskarsson och Henrik Morin gjordes under sommaren ytterligare 26 bäddar för perenner, vegetativt förökade köksväxter samt lökar och knölar i genbanken. Totalt blir det 39 bäddar. Under sommaren arbetade Linnea och projektledaren med att göra växtplaner för dessa 26 bäddar. Cirka 100 kollektioner av lökar och knölar planterades hösten 2014 i genbanken och under 2015 har ytterligare ett 100-tal lökar och knölar planterats. Totalt kommer det att bevaras 285 knölar och lökar i den nationella genbanken.

Karin Persson planterar narcisser i den nationella genbanken på SLU i Alnarp. Foto: Eva Jansson

I slutet av året provade Henrik på att göra två ramar runt två bäddar samt att lägga grus i gångarna. Efter att utvärderat detta under vintern kommer arbetet eventuellt att fortsätta under 2016 med fler ramar.

Klonarkiv

Tillsammans med projektledaren Linnea Oskarsson besöktes under året tre eventuella framtida klonarkiv Julita, Fredriksdal och Skansen, för att höra om de är intresserad att vara klonarkiv i framtiden och diskutera vilka växter som de är intresserade av.

Mässor

Under året har projektledaren och POM deltagit i två stora mässor. Den första var Nordiska trädgårdar i Älvsjö 26-29 mars. Projektledaren var tillsammans med sina kollegor med att planera, bygga upp och bemanna monter. Liksom tidigare var montern placerad tillsammans med FOR:s monter. I år ville vi lyfta fram de olika uppopen men även visa att den nationella genbanken snart är klar.

Den andra mässan som vi var på var Elmia Garden i Jönköping 28-29 september. Projektledaren var tillsammans med sina kollegor med att planera, bygga upp och bemanna montern. På denna mässa vill vi lyfta fram de nya Grönt kulturarvs växter som kommer ut i handeln under 2016. Detta görs i samarbete med Svenska plantskolor och Elitplantstationen.

Grönt kulturarv

På Elmia Garden presenterades de två första Grönt kulturarvs pelargonerna. De två pelargonerna är, 'Karna', en vit fylld zonalpelargon från Skåne och 'Drottningminne' en halvfylld cerise zonalpelargon från Jämtland (se bild). Pelargonerna kommer ut i handeln under våren 2016.

En fylldblommig krollilja, *Lilium martagon* f. *flore pleno* 'Kallmora', har också kommit i handeln under året under varumärket Grönt kulturarv®.

Det har förts diskussioner med odlare om framtida växter som ska komma ut på marknader under Grönt kulturarv® inom båda uppopen.

Referensgruppsmöten

Den 23 oktober hade Lök- och knöluppopen ett referensgruppsmöte i Göteborg. Med på mötet var Jimmy Persson, Marina Rydberg, Marie Widen, Mats Havström samt projektledaren.

Den 18 november hade Krukväxtuppropet ett referens gruppmöte på Bergianska trädgården utanför Stockholm. Med på mötet var Karin Martinsson, Anna-Karin Johansson, Margareta Edqvist, Anita Ireholm, Eva Jansson samt projektledaren.

På båda mötena gick vi igenom vilka växter som ska bevaras i den nationella genbanken. Även förslag till nya Grönt kulturarvsväxter togs fram samt vad som har hänt inom POM och uppropen under 2015. Avslutningsvis bestämdes nya möten under 2016.

Referensgruppen för krukväxter.

Foto: Eva Jansson

Föredrag, rundvandring och möten som projektledaren har deltagit i

Projektledaren har hållit i flera rundvisningar i provodlingen och genbanken bland annat för personal på SLU:s bibliotek, deltagare på trädgårdshistoriska kurser, danska journalister - frösamlare, Statens fastighetsverk samt deltagare från Bulgarien.

Projektledaren har tillsammans med Perennuppropets projektledare medverkat i Landskapsingenjörernas trädgårdshistorisk kurs och på kursen Bevarande av historiska trädgårdsanläggningar. Där har vi berättat om POM och visat provodling samt genbank.

Projektledaren har hållit i tre föredrag under året där hon har berättat om POM och uppropen; på Wardsaetra och Gutasunds Hembygdsförening, Adelsö hembygdsförening och Stockholms hembygdsförbund/Kulturväxtgruppen. Margareta Edqvist har berättat om Krukväxtuppropet vid sju tillfällen; Bredaryd, Gnosjö, Bankeryd, Huskvarna, Alvesta, Vetlanda och Värnamo.

Möte på Krapperup tillsammans med Inger Hjalmarsson, Linnea Oskarsson och Åsa Klintborg Ahlklo för att diskutera eventuella kommande samarbetsprojekt.

Projektledaren har medverkan i följande konferenser och studiebesök

Det Gröna kulturarvet – Eslöv 26 mars – Nätverket Det Gröna Kulturarvet HUTSkåne.

Gender, Gardens and Garden History - Stockholm 8-9 oktober – Forum för Trädgårds historisk forskning.

Danska företaget Vitroform besöktes i juni. Företaget hjälper Elitplantsstationen att mikroföröka Grönt kulturarvsväxter. Bland annat har de tre pelargoner på uppförökning som ska lanseras som Grönt kulturarv under 2017-18.

Exkursion till Östra Sallerup där vi tittade på Karl XI:s stenar. Arrangerades av Nätverket Det Gröna Kulturarvet HUTSkåne den 25 augusti.

Möten

Under året har projektledaren deltagit i POM:s telefonmöten som har hållits varannan vecka. Hon har även varit med på sju heldags projektledarmöten. Projektledaren har medverkat i POM:s förökning- och marknadsförings grupp två gånger.

Projektledaren har medverkat i Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning:s möten varje vecka, samt två institutionsdagar då grundutbildning och forskningen har diskuterats.

2.4 Rosuppropet

Projektledare Lars-Åke Gustavsson och biträdande projektledare Henrik Morin

Övergripande planerings- och projektledarmöten

Flera arbetsmöten och telefonmöten har hållits på Alnarp tillsammans med POM:s samordnare och företrädare för övriga POM-projekt. Under hösten lades mycket tid på diskussioner om POM:s omorganisation.

Referensgruppen

Inget möte har hållits i projektets referensgrupp under året. Projektets evalueringsgrupp har tagit över referensgruppens tidigare arbete.

I många andra sammanhang har diskussioner förekommit i för projektet aktuella frågor, bl.a. utvärderingen av rosorna i provodlingen inkl. DNA-studierna, förökning, distribution och marknadsföring av POM-rosor, Årets POM-ros och databaserna.

Information, marknadsföring, utbildning, rådgivning m.m.

Kunskap i skiftande POM-relaterade frågor har efterfrågats vid ett flertal tillfällen under året. Allmänheten, hembygdsföreningar, kyrkogårdsförvaltningar, museer, länsstyrelser med flera söker kunskap om kulturväxters historia i allmänhet och om det äldre, svenska rossortimentet i synnerhet. Omfattningen av denna rådgivning ökar från år till år.

Under året har POM, främst genom projektledaren och bitr. projektledaren men också under medverkan av rosinventerare, deltagit i en rad publika aktiviteter. POM har medverkat i Nordiska Trädgårdar i Älvsjö i mars och Elmia i oktober. Det har bl.a. skett i egna montrar, öppna föredrag och i samverkan med andra aktörer, bl.a. FOR och Sveplant. Arbetet har bl. a. innefattat uppgifter som föreläsningar, demonstrationer och rådgivning. Vid dessa aktiviteter fanns POM:s introducerade rosor 'Skeda' och 'Lövhult' och 'Valdemarsvik' till försäljning. På Nordiska Trädgårdar höll bitr. projektledaren två öppna POM-föredrag på temat "Identifiering av äldre kulturrosor". På Elmia höll projektledaren en presentation av de Grönt kulturarvsväxter som finns i handeln idag.

Projektledaren, biträdande projektledaren och enskilda inventerare har i olika sammanhang hållit föredrag, kurser, workshops och på andra sätt medverkat med POM-information, bl.a. rörande Grönt Kulturarv, historiska växtmaterial, parkrestaurering, kulturmiljövård, gröna kulturvärden, kyrkogårdens gröna kulturarv, byggnadsvård, parkskötsel, presentation av POM-resultat, rosor för offentliga miljöer mm. Föreläsningar har hållits i Alnarp, Göteborg, Kalmar, Linköping, Skara, Skänninge, Sättra brunn, Umeå, Åkersberga. Projektledaren och bitr. projektledaren medverkat på Fredriksdals Rosdagar.

POM har vid flera tillfällen under året tillhandahållit bildmaterial till olika trädgårdstidningar, byggnadsvårdstidningar osv.

Bitr. projektledaren föreläste under två dagar vid Forslundagymnasiets i Umeå YH-utbildning (trädgårdsmästare) om Grönt Kulturarv och POM-rosor.

Bitr. projektledaren deltog som föreläsare på en LST-kurs i Sättra brunn för innehavare av byggnadsminnen med tema vård av det gröna kulturarvet och POM:s arbete.

Bitr. projektledaren arrangerade en kursdag för Svenska fastighetsverkets personal på POM, Alnarp.

Bitr. projektledaren engagerade sig intensivt i arbetet med och tog ett stort ansvar för underhållet av POM:s hemsida. Han deltog också i flera hemsidesworkshops på Alnarp.

Bitr. projektledaren deltog som föreläsare på en kurs för kyrkogårdsförvaltningar om kyrkans gröna kulturarv.

Bitr. projektledaren föreläst för LING- och TRING-studenter om odlingsvärda rosor för offentlig miljöer och äldre kulturrosor.

Bitr. projektledaren deltog i seminariet "Lystgårdar i Trondheim", i Trondheim under april.

Bitr. projektledaren deltog med POM-utställning och föreläsning samt radioinslag i två konferenser i Mariestad, Byggnadsvårdens konvent och Hantverkslaboratoriets konferens.

Provodlingen på Fredriksdal

POM-samlingen av studerade rosor på Fredriksdal uppgår till 1 463 accessioner.

Ett fåtal plantor har inte överlevt under provodlingen. Några tiotal plantor utvecklas inte som förväntat i de odlingsförhållanden provodlingen erbjuder. Det rör sig framför allt av rosor med ett nordligt ursprung och sortgrupper med annars så tåliga sorter som Spinosissima och Rugosa-Gruppen samt Foetida-Gruppen. På sina ursprungliga växtplatser utvecklas moderplantorna dock mycket väl. Dessa erfarenheter är viktiga att beakta vid placeringen av dessa sorter i den nationella genbanken.

Merparten av materialet är klassificerats så långt att unika accessioner resp dubbletter har kunnat identifieras. Ett 100-tal dubbletter grävdes upp och kasserades under året. Hela provodlingen ska avvecklas under hösten 2016.

Projektledaren och bitr. projektledaren genomförde fältvandringar i provodlingen för POM:s inventerare under pimpinellrosornas blomningstid. Dessutom genomfördes flera möten med fältvandringar för studier av POM:s rosmaterial med representanter för E-plantgruppen och intressenter av Grönt Kulturarv.

Evalueringen av rosorna i provodlingen

Målsättningen med utvärderingen är att identifiera och klassificera klonerna i provodlingen, att göra urval för nationella genbanken, att karaktärisera de identifierade klonerna morfologiskt, sammanställa insamlade data, inkl. fotografier, samt att namnge klonerna. Arbetet sker i nära samverkan med projektets evalueringsgrupp.

Klonerna definieras med data från både genetiska och morfologiska studier. Minst en accession av varje identifierad klon fotograferas på ett för samtliga kloner enhetligt sätt. Taxonomiskt viktiga karaktärer fotograferas i både översiktsbilder och detaljbilder mot en grå skiva med ett centimeterstort rutnät. Detta gör det möjligt att jämföra karaktärer med hög exaktitet hos samtliga definierade kloner. Därutöver tas växtmaterial för pressning till POM:s herbarium.

Vid två tillfällen under 2015 arbetade rosprojektets evalueringsgrupp med att identifiera och karaktärisera rosorna i provodlingen. I Evalueringsgruppen ingår projektledaren, bitr. projektledaren, Rolf Engström, Åke Karlsson, Margareta von Rosen, Eva Stade och Helena Vergheze Borg. I övrigt sker evalueringsarbetet via telefonmöten, under vinterhalvåret 2–3 gånger i månaden. Merparten av projektledarens arbetstid disponeras för evalueringsarbetet.

Morfologiska egenskaper vägdes mot resultaten från DNA-studierna i systematiska slutsatser. Evalueringsgruppens samlade kunskaper och arbetsmetoder nådde en väsentligt högre nivå och effektivitet under året, jämfört med tidigare år. Särskilda jämförelser gjordes mellan accessioner inom morfologiskt kritiska grupper.

Av de 1 463 accessionerna i provodlingen har i skrivande stund 1292 accessioner klassificerats. För 94 av klonerna gjordes urval för nationella genbanken och klonen namngavs. Under den pågående genomgången av årets dendrogram och resultaten från de morfologiska studierna sommaren 2015 beräknas ytterligare ett 100-tal accessioner bli slutligt klassificerade under våren 2016, fram till rosblomningen inleds i maj.

'Professor Fagerlind' i full blom på provodlingen på Fredriksdal.

Foto: Eva Jansson

DNA-studier av rosor i provodlingen

I samarbete med Ulrika Carlsson-Nilsson, NordGen, erhöles externa medel för genomförande av kompletterande DNA-studier. 98 accessioner studerades. Resultaten från dessa är inte klara i skrivande stund och därför kan följaktligen inte heller ett nytt utökat dendrogram presenteras. Det slutliga POM-dendrogrammet med fördjupade kommentarer av årets och tidigare års DNA-studier beräknas bli klart under april 2016.

Jämförelse mellan Balsgårds och POM:s DNA-studier av pimpinellrosor och kanelrosor

När det gäller de accessioner av pimpinell- och kanelrosor från Balsgårdssamlingen som tidi-

gare analyserats på Balsgård med hjälp AFLP-metodik och nu studerats med mikrosatellit-markörer kunde vi konstatera att överensstämmelsen bland pimpinellrosorna var tämligen god men dock inte helt överensstämmande. Resultaten från de två DNA-studierna av kanelrosorna är däremot motsägelsefulla. Med mikrosatellit-metoden fördelar sig de studerade accessionerna på 3 kloner, med AFLP på 8 kloner. Det är idag oklart hur dessa resultat ska tolkas, ur POM:s bevarandearbete. Liknande resultat kan förväntas inom ett 10-tal kloner av rosor i andra grupper som förhoppningsvis kan studeras under 2016. Det gäller främst rosor inom Gallica-, Alba-, Bourbon- och Foetida-Grupperna.

Inventeringsdatabasen

Under året har inventeringsdatabasen haft stor betydelse för utvärderingen av POM:s insamlade rosor. Fakta i inventeringsdatabasen berättar om enskilda accessioners egenskaper på de växtplatser rosorna samlats in. Några av dessa egenskaper, t.ex. buskens höjd och sjukdomsförhållanden är minst lika viktiga att notera från originalväxtplatsen som på buskarna i provodlingen på Fredriksdal.

Ny information läggs kontinuerligt in i inventeringsdatabasen. Nya accessioner tillkommer och ny information om redan registrerade rosor läggs till. Biträdande projektledaren har samverkat med NordGen i arbetet med att förbättra, uppdatera och upparbeta flera funktioner i inventeringsdatabasen.

Bitr. projektledaren har deltagit i flera SESTO-arbetsmöten under året och haft otaliga kontakter med NordGens ansvarige för inventeringsdatabasen när tekniska fel stoppade databasen.

Databasen för rosor i äldre svenska trycksaker

Under året arbetade Irene Nettelbrant och projektledaren med att tolka äldre rosnamn och föra in referenser i databasen, i första hand SKUD, i andra hand Modern Roses 12 och i tredje hand Jäger. Många rosnamn som tidigare var okända för evalueringsgruppens medlemmar har därigenom blivit begripliga. Databasen är mycket användbar och värdefull ur många aspekter i samband med utvärderingen av rosorna i POM:s provodling. Databasen består av 53 536 poster hämtade från cirka 350 publikationer.

Herbariestudier

Inga herbariestudier genomfördes under året.

Nordiskt och internationellt samarbete

I början av juli besökte POM:s norska kollega Eva Vike Fredriksdal. En uppgift var att överlämna bladprover till den nordiska DNA-studie som beskrivs nedan. En andra uppgift var att diskutera skillnader och likheter mellan sortimenten av svenska resp. norska kulturrosor. Båda parter uttryckte en stark förhoppning om fortsatt fördjupade kontakter.

Samverkan kring rosmaterialen för världskongressen i Köpenhamn 2018 berördes marginellt under året. Förökningen av alla sorter utom en hade lyckats bra under året.

Nationella genbanken – centrala samlingen och klonarkiv

Inom ramen för diskussionerna om det slutliga bevarandearbetet har diskussioner fortlöpande förts inom projektet och vid projektledarmöten om hur detta arbete på bästa sätt ska genomföras för vårt lands kulturrosor. Under året diskuterades särskilt frågor som rör förberedande markarbeten och odlingstekniker i centrala samlingen, bl.a. problemen med rosornas behov av säkra och ekonomiskt rimliga rotspärar. Under året har ogräsbekämpning genomförts och saneringsgröda mot nematoder såddes in och plöjdes ned. Bitr. projektledaren har medverkat i flera möten gällande anläggning, skyltning, registrering osv i genbanken.

Arbetet med markförberedelser, utsättning och inmätning för plantering av den första omgången rosor utfördes. Under 2015 planterades 65 sorter i centrala samlingen. Med undantag för sorter som måste okuleras kommer övriga bevarandevärda rosor planteras på Alnarp under hösten 2016.

Foto: Eva Jansson

Inget arbete rörande klonarkiven har utförts under verksamhetsåret.

Förökning av rosor

2010 gjorde representanter från GRO Plantskolor, POM och Elitplantstationen en första gemensam värdering av rosorna i provodlingen på Fredriksdal. Idag har POM:s evalueringsgrupp ett nära samarbete med E-plantgruppen och FÖRMAKsgruppen.

Elitplantstationen förökar POM-rosor som ingår i Fredriksdals provodling. Evalueringsgruppen gör urvalen som baseras på grundliga studier enligt POM:s arbetsätt och kriterier. Dessa uppfyller kriterierna för varumärket Grönt Kulturarv.

Det första samarbetet gällde förökningen av 'Lövhult' (POM 2023), som visade sig vara lätt att föröka. Den introducerades som Årets POM-ros 2010.

2010 inleddes förökning av 9 sorter: 'Skedarosen' (POM 100), "Valdemarsvik" (POM 1367), "Frillesås" (POM 1369), "Billingen" (POM 1368) och *Rosa x pteragonis* (POM 219) samt följande 4 som senare utgått ur arbetet: en Gallica av 'Aimable Amie'-typ, en Alba av 'Chloris'-typ, "Osbecksdamascenan" och 'Huldra'.

2011 förökades "Prof. Fagerlind" (POM 466).

2012 påbörjades förökning av ytterligare fem sorter: en Glauca-hybrid från Storuman (POM 298), Glauca-hybriden "Jenny" (POM 1064), "Salabackar" (POM 1130 och 1132), "Hasslarpsrugosan" (POM 88 och 227) och "Postmästarrosen" (POM 1189).

2013 sattes följande rosor under förökning: 'Minette' med få kronblad (POM 1030), "Blomsterhultsrosen" (POM 95), "Järnvägsrosen" (POM 99) och "Vit 'Poppius'" (POM 159).

Hittills har flera av dessa rosor varit svåra att föröka, till stor del beroende på de svårigheter som Elitplantstationen haft med att få igång egna moderplantor på vilka man tar sticklingar. Försök med mikroförökning av några sorter i Spinosissima-Gruppen pågår i Danmark. När förökningen av POM-rosorna når en förväntad volym kommer de att saluföras.

2018 kommer The World Federation och Rose Societies genomföra en världskonferens i Köpenhamn. Vid detta tillfälle kommer rosor som är särskilt väl lämpade att odla i kallt klimat få en framskjuten plats. Fokus kommer i första hand ligga på rosor med lång odlingshistoria och ursprung i de nordiska länderna. Till konferensen har varje nordiskt land tagit fram ett 10-tal rosor som odlas och visas upp i Bernstorffs Rosenhav i Köpenhamn och i andra offentliga rosarier i Norden.

Efter samråd med POM har Svenska Rosensällskapet valt att presentera sex POM-rosor som ännu inte slutligt evaluerats, namngetts och introducerats i handeln av POM. Dessa är, med de arbetsnamn POM hittills använt: "Enkel Minette" (POM 1030), "Valdemarsvik" (Balsgårds-samlingen nr 25), "Ljus Poppius" (POM 183), "Vit Poppius" (POM 159), "Jenny" (POM 1064) och "Mauritzberg" (POM 1146). Därutöver förökas även den i handeln redan förekommande sorten 'Örträsk' (POM 293). Förökningen av dessa rosor för konferensen 2018 sker i Danmark genom okulering. Flertalet av dessa rosor är redan under förökning på EPS. Förökning av "Ljus Poppius" och "Mauritzberg" kommer att påbörjas på EPS under 2015.

Under 2015 visade projektledaren och bitr. projektledaren rosorna i provodling på Fredriksdal för näringsens representanter i form av E-plantgruppen. Rosor med potential att passa i offentliga miljöer tilldrog sig särskilt stort intresse. E-plantgruppen valde ut 16 rosor som under året sattes i förökning.

I dagsläget är sammantaget 36 POM-rosor under förökning.

E-plantgruppen studerar rosor på provodlingen på Fredriksdal i Helsingborg. Foto: Eva Jansson

Årets POM-ros 2015 blev 'Valdemarsvik'

Pimpinellrosor med fyllda vita blommor hör till de vanligaste rosorna i svenska trädgårdar, särskilt i områden med kallt klimat såsom småländska höglandet samt Svealand och Norrland. Finlands vita ros, som är en av flera sorter i Spinosissima Plena-Gruppen, är sannolikt den mest spridda rosen i svenska trädgårdar, från zon 1 ända upp till zon 8. I svenska plantskolor saluförs fyra sorter.

I POM:s och Balsgårds studie har ett 80-tal insamlingar av fyllda vita pimpinellrosor studerats. Flera nya sorter har identifierats. Av dessa har 'Valdemarsvik' valts ut av POM som den vackraste och mest odlingsvärda sorten. Den är i de flesta egenskaper överlägsen de övriga

fulla pimpinellrosorna som finns i handeln. Ett frågetecken finns dock för härdigheten eftersom den ännu inte provodlats på växtplatser i kallt klimat. Därför rekommenderar POM den ännu inte för kallare klimat än zon 5-6.

'Valdemarsvik' utmärks av och skiljer sig främst från de övriga sorterna i Spinosissima Plena-Gruppen genom växtsättet, de vackert rosettformade blommorna och den bättre regntåligheten. Sorten kommer bäst till sin rätt när den odlas som solitär. Då kommer de bågböjda grenarnas eleganta form med talrika blommor i girlander bäst till sin rätt.

Som namnet anger har sorten påträffats i östgötska Valdemarsvik, där den växer på tre närbelägna växtplatser. Den äldsta kända växtplatsen är en fastighet i bergen på Valdemarsvikens nordöstra sida. Redan 1728 nämns platsen som "Vinterbygget" i kyrkböckerna. Runt sekelskiftet 1700/1800 byggs den lilla stuga, vid vars ena knut rosen växer idag. Det är inte känt när rosen planterades på växtplatsen, men när en större fastighet uppfördes alldeles intill, år 1919, hade rosen med största sannolikhet vuxit vid "Vinterbygget" en längre tid. På ett fotografi från 1930-talet har busken samma storlek som den alltjämt har idag. POM har också funnit 'Valdemarsvik' på halländska Vargaslätten.

2.5 Frukt- och bäruppropet

Projektledare Inger Hjalmarsson

Allmänt

Projektledarens uppdrag inom POM inkluderar såväl uppbyggnaden av den nationella genbanken för frukt och bär som uppföljning av uppropet. Inom ramen för genbanksarbetet upprätthålls kontakter med fjorton lokala klonarkiv, varav tre besöktes under året. Utbetalningar av bidragsmedel till klonarkiven administreras av projektledaren som också är ansvarig för den årliga träffen med klonarkivsvärdarna. De lokala klonarkiven svarar för fruktmandatsorternas "back-up". Motsvarande säkerhetsbevarande på bärsidan är i möjligaste mån förlagt till Stiftelsen Trädgårdsodlingens Elitplantstation (EPS). Målsättningen med att låta EPS ta hand om materialet är att det ska bevaras med bibehållen sundhet. Idag bevarar EPS på uppdrag av POM drygt 40 bärsorter, vilka testats/rensats från virus genom POM:s försorg. På motsvarande sätt bevaras ett antal sorter av stenfrukt samt temporärt ett begränsat sortiment av kärnfrukt. Projektledaren har tillsammans med Elisabet Martinsson, EPS gått igenom och stämt av sortimentet.

Nationella genbanken i Alnarp

Projektledaren har tagit aktiv del i POM:s arbete med skötsel och etablering av genbanken i Alnarp, vilket inneburit såväl eget praktiskt arbete som fortlöpande instruktioner till fältansvariga vid SLU:s odlingsenhet. I det egna arbetet har även ingått att ansvara för inköp av stolpar, gnagskydd etc.

Jordgubbar

De femton plus fyra mandatsorterna av *Fragaria* (jordgubbar, smulgubbar och smultron), som planterades i odlingsbänkarna i kvarter H i augusti 2012 respektive augusti 2013, har skötts enligt god genbankssed. Revor och bär har fortlöpande avlägsnats för undvikande av sortsammanblandning. Observationer har gjorts beträffande revbildning, skörd och smak. Bären har, med undantag för någon enstaka sort, porträtterats av en professionell fotograf (vartill medel erhöles genom ett stipendium från SLU i Alnarp). Bland annat togs foton i genomskärning vilka visar bärens inre karaktärer. Alla nitton sorterna härstammar från sunda kärnplantor bevarade vid EPS. ”Prövosorterna” som planterades i Alnarp hösten 2013 respektive hösten 2014 har utvecklats bra. Även dessa har skötts enligt god genbankssed.

Sorten 'Landia' som i ett tidigt inventeringskede erhöles från den danska genbanken Pometet i Tåstrup (numera tillhörig Köpenhamns universitet) har uppvisat karaktärer som gjort att sortidentiteten kunnat ifrågasättas. Av denna anledning besökte projektledaren Pometet i jordgubbstider och kunde tillsammans med Pometmester Lisbet Dahl Larsen konstatera att den förmodade 'Landia' i själva verket är en av jordgubbens ursprungsarter *Fragaria chiloensis*. Övriga fyra sorter som erhöles från Pometet har bedömts vara sortäkta och finns säkerhetsbevarade vid EPS. Överenskomms att plantor av dessa skulle levereras från EPS till Pometet.

Övriga bär

Av övriga bärslag finns för närvarande drygt 60 sorter, varav 44 % vinbär (röda, vita, svarta och gröna), 26 % krusbär, 18 % hallon och 11 % otraditionella (allåkerbär, blåbär och lingon). Trots buskarnas ringa ålder var bärsköörden 2015 mycket god. Samtliga sorter av vinbär, krusbär och hallon skördades av projektledaren. Tiden medgav inte några mer omfattande observationer men bären fotograferades och såvitt det kunde bedömas är sorterna sortäkta. Mindre angrepp av skadeinsekter uppstod under senare delen av sommaren varför vinbärsbuskarna besprutades med klass 3 preparat vid ett tillfälle. De inventeringsfynd av fikon som planterades i genbanken hösten 2014 har med något undantag utvecklats bra. Under 2014 planterades även sex okända hallonsorter från Sofiero. Bedömningar av dessa har gjorts men sorterna beräknas behöva kvarstå ytterligare en à två odlings säsongar innan det kan avgöras vilka som eventuellt bör ingå i den nationella genbanken. Hösten 2015 har ett inventeringsfynd av fläder överförts från provodlingen.

Frukt

Under växstsäsongen har, som ett resultat av föregående års planteringar, funnits 44 sorter av stenfrukt (plommon och körsbär) och 174 sorter av kärnfrukt (äpple och päron). Då två träd av varje sort har planterats uppgick det totala trädantalet till över 400. I jämförelse med 2014 är detta en ökning med cirka 300 träd. Några få träd har gått förlorade och kommer att förökas på nytt. I skötselarbetet har ingått visst beskärningsarbete, översyn av trädens uppbindning, att hålla jorden närmast trädstammarna öppen samt att klippa gräset i och mellan trädraderna. Träden har bevattnats med slang vid ett tillfälle. Åtgärder har vidtagits för att bekämpa och förebygga angrepp av skadegörare. Bland annat har stolpar med sittpinnar satts upp för att gynna predatorer i form av rovfåglar.

I november planterades ytterligare 15 mandatsorter av stenfrukt i kvarter H. Vid samma tidpunkt och i samma kvarter planterades även 80 mandatsorter av kärnfrukt. Av samtliga sorter har planterats två träd. Två sorter var förökade med sunt ympris från EPS och femton sorter var förökade med ympris som samlats in från moderträd eller motsvarande. I övrigt kom förökningsmaterialet merendels från klonarkiven. Som förebyggande åtgärd mot rot-skador användes sorknät vid planteringen. De nysatta träden försågs omgående med stöd-stolpar, uppbindning och gnagskydd. I planteringsarbetet hade projektledaren hjälp av fält-personal från SLU jämte extern firma med jordborr. Fältplaner har upprättats för de nyplanterade frukt- och bärsorterna, och accessionerna läggs successivt in i SESTO.

Ympris

Ympris har samlats in enligt nedan.

- Plommon och körsbär: ca 20 sorter.
- Äpple och päron: ca 15 sorter.
- Hassel: 6 sorter.

Projektledaren har samlat in ympris från moderträd (två sorter), provodlingen (tio sorter), Pomerium Vadstenense (tre sorter) och äldre träd i Alnarp (fyra sorter). Eva Jansson, POM har förmedlat ympris från tre inventeringsfynd av rotäktade plommon på Österlen och Roger Carlson, Nora har förmedlat ympris från klonarkivet Alntorps ö samling av rotäktade plommon. Även andra klonarkivsvärdar och pomologer/trädgårdsmästare har varit behjälpliga. I de fall då POM inte samlar in ympriset på egen hand ombeds insamlaren skicka riset till provodlingen, där det kontrolleras och läggs i kyl. När en lagom mängd ris erhållits förtecknas det och lämnas i paket till Stångby plantskola. Målsättningen är att ympriset ska placeras i plantskolans kyl snarast möjligt samtidigt som leveranserna ska vara välordnade, så att plantsko-

lans fortsatta hantering underlättas. Årets ympris av frukt lämnades till plantskolan i tre omgångar under perioden 20 februari – 16 mars. Ympris av hassel lämnades vid ett tillfälle i februari och ett tillfälle i december.

Uppföljning frukt- och bäruppropet

Växtmaterialet i provodlingen utvärderas successivt. Antalet provodlade och ympade frukt-sorter uppgår till 160. De äldsta träden är planterade hösten 2008. Målsättningen har varit att varje sort ska finnas representerad med två träd. Merparten av sorterna är inventeringsfynd. Resterande är "back-up"-accessioner av återfunna och/eller ovanliga mandatsorter. Speciellt från de senare har ympris samlats in och lämnats till uppförökning för plantering i genbanken i Alnarp och för kompletteringar av fruktsamlingarna i de lokala klonarkiven. Frost i blomningen har liksom tidigare år varit ett problem som påverkat skörden negativt och försvårat utvärderingen. Bikupor finns på plats. I provodlingen finns även en samling om cirka 25 olika inventeringsfynd av rotäkta *Prunus*. Plantornas etiketter har förnyats och planer har gjorts för att överföra samlingen till Alnarp för att där göra slututvärderingen.

Ett femtiotal sticklingsförökade inventeringsfynd av vinbär, krusbär och hallon som vuxit till sig i provodlingens plantskola har beskurits och planterats ut. Plantorna kommer att bedömas under 2016. Provodlingen är också behjälplig med att i möjligaste mån hålla "back-up" för bärsorterna som överförts därifrån till Alnarp. Vidare är provodlingen behjälplig med uppförökning av bärsorter till det långsiktiga bevarandet. Under vintern 2014/2015 förökades åtta krusbärssorter från Sofiero jämte fem andra inventeringsfynd som valts ut att ingå i genbanken. Sticklingarna har omplanterats och i övrigt blivit omskötta. Merparten har etablerat sig bra, men i något fall måste nya sticklingar samlas in.

Lokala klonarkiv för frukt

Mandatsorter av frukt bevaras vid 14 lokala klonarkiv från Dalarna i norr till Skåne i söder. Avtal med klonarkiven om ekonomisk ersättning till bevarande av utvalda mandatsorter har funnits sedan 2003. Från och med 2009 har ansvaret för avtalen legat vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Avtalen föreskriver att de lokala odlingsvärdarna ska sköta fruktträdsaccessionerna av de tilldelade mandatsorterna enligt anvisningar från POM:s projektledare samt att samlingarna ska kompletteras enligt överenskomna planer. När de lokala klonarkiven är fullt utbyggda ska varje mandatsort finnas representerad med två fruktträd i det klonarkiv som getts bevarandansvaret för sorten ifråga. Antalet mandatsorter uppgår till 345, vilket motsvarar 690 träd. Vid utgången av 2015 var antalet träd i klonarkiven 614 (dvs. 614 träd av mandatsorter jämte referensträd). Detta är en ökning med drygt 10 träd i jämförelse

med föregående år. Det är främst vid klonarkivet i Julita som nya träd tillkommit. Förändringarna vid andra klonarkiv har i den mån de förekommit endast rört enstaka träd som tillkommit eller gått förlorade.

Träff för klonarkivsvårdar

Årets träff för klonarkivsvårdar ägde rum 5-7 oktober med klonarkivet vid Linnés Hammarby som värd. För kallelse, mötesprogram och bokningar svarade projektledaren i nära samarbete med Annika Vinnersten och Kristofer de Korostenski. Deltagarna inkvarterades på Sunnersta Herrgård. Åtta av fjorton klonarkiv deltog i träffen. Fem klonarkiv – Bergianska, Brunstorp, Ekebyhov, Julita och Linnés Hammarby – hade bett att få sända mer än en deltagare vilket beviljades. Under eftermiddagen dag ett (5/10) samlades deltagarna i Uppsala botaniska trädgårds orangeri där trädgårdsdirektör Mats Block hälsade välkommen. Sedan följde rundvandring i trädgården under ciceronskap av Annika Vinnersten, varvid Lübeckerbergamotträdet och trädet av Hylanders kaneläpple ägnades särskilt intresse. Eftermiddagen avslutades med ett besök bland fruktträden i Skytteanska trädgården. Kvällen fortsatte i pomologins tecken med diskussioner och studier av medhavda fruktprov.

På förmiddagen dag två (5/10) informerade projektledaren om aktuella POM-händelser. Projektledaren gick även igenom det pågående arbetet med den klonarkivsgemensamma skriften och uppmanade till insändande av bidrag. För layout av skriften svarar Henell Grafisk Form. Klonarkivsvårdarna rapporterade från sina respektive klonarkiv. Rapporteringen innehöll odlingsrelaterade problem, men det rapporterades också om intressanta frukter, nya initiativ till dokumentation, idéer till förnyelse av befintliga klonarkiv och om allehanda publika arrangemang. Under eftermiddagen besöktes Krusenbergs Herrgård, där pomolog Hilding Karlsson mötte upp. För guidningen i Krusenbergs gamla fruktträdgård svarade Hilding Karlsson och Gullmar Henäng, som inventerat området. Sorter karaktäristiska för Uppland liksom sorter med tvivelaktig identitet diskuterades särskilt. Sedan följde besök vid Linnés Hammarby, där Kristofer de Korostenski till allas glädje kunde presentera Carl von Linné själv (personifierad av Uppsalaguiden Hans Odöö). Klonarkivet besågs under ciceronskap av Kristofer de Korostenski och Annika Vinnersten.

Åter på Sunnersta ägnades kvällen åt sedvanliga pomologiska aktiviteter jämte ett föredrag av trädgårdsintendent Per Erixon. Påföljande förmiddag (7/10) avslutades träffen med excursion till moderträdet av 'Lundströms Bonchrétien' och den gamla fruktträdgården vid Vittulsberg Herrgård. För guidningen i fruktträdgården svarade Hilding Karlsson, Gullmar Henäng och Mattias Ivarsson, som inventerat området. Liksom på Krusenbergs uppmärksammades det uppländska arvet och tvivelaktiga sorter (däribland ett okänt päron som även

finns i POM:s provodling). Avslutningsvis konstaterades att träffen gett inspiration, fortbildning och referenser som är viktiga i arbetet med att levandegöra den odlade mångfalden. Beträffande nästa års träff uttrycktes önskemål om att förlägga den till Pomeriet i Vadstena.

Övrigt

Till POM:s hemsida har projektledaren bidragit med ett växtporträtt om allåkerbär, ett bildspel om kärnplantbevarande vid Elitplantstationen och ett dito om krusbär. Inför Elmia-mässan i september 2015 skrev projektledaren historiska berättelser om tio äpplesorter (Hjalmarsson 2015). Berättelserna illustrerades huvudsakligen med bilder ur äldre pomologier. De aktuella sorterna utgjorde en del av fruktsortimentet, som lanserades under varumärket Grönt kulturarv. Berättelserna publicerades på Grönt kulturarvs hemsida och trycktes upp i en begränsad upplaga, främst med tanke på mässans "presskasse". Projektledaren har haft två engagemang kopplade till ideella föreningar. Med anledning av ett av dessa återkom Skånska dagbladet och gjorde en intervju, där tillfälle gavs att visa runt i den nationella genbanken och berätta om det pågående uppbyggnadsarbetet (Jacobsson 2015). Även andra visningar av genbanken har förekommit under året.

Projektledaren har deltagit i möten anordnade av POM/SLU. I samband med en intern POM tvådagars workshop om SESTO ansvarade projektledaren för ena dagens program. Inom POM:s heminstitution har projektledaren ansvarat för ett seminarium om hassel. Vid Riksförbundet Svensk Trädgårds upptaktsmöte för "Äpplets dag" representerade projektledaren POM. Vidare har projektledaren deltagit i och lämnat bidrag till projektet "Building and promoting a European Pyrus collection – A case study" inom ECPGR Activity Grant Scheme.

2.6 Sparrisuppropet

Projektledare Else-Marie Karlsson Strese

- Skrivande av skriften "Humle i den svenska nationella genbanken" som presenterar de enskilda humleklonerna i den nationella genbanken.

Humbleboken, *Humle det gröna guld* som har getts ut på Nordiska museets förlag blev klar i augusti och såldes så bra att en ny upplaga fick tryckas under hösten.

- Utvärdering och urval av potatislöken.
- Fortsatt plantering i den Nationella genbanken.
- Inläggning och genomgång av SESTO har pågått under året.
- Arbete med skötselplaner.
- Tre utvalda humlekloner lanseras nu som Grönt kulturarv®. De har förökats upp av Elitplantstationen. Du kan läsa mer om sorterna 'Hulla Norrgård', 'Korsta' och 'Näs' på POM:s hemsida.
- Efterfrågan på humleplantor har varit stor även från uppförökningarna av klonarkivets humlekloner på Julita
- Ett antal föredrag och kurser har hållits.
- Ett potatislöksmöte angående bland annat utvärdering av POM:s potatislöksmaterial hölls på Linköpings Universitet den 2 november. Deltog gjorde förutom projektledaren Matti Leino, Jenny Hagenblad, Svein Solberg och Erik de Vahl.

3. POM:s internationella arbete

Jens Weibull, POM på Jordbruksverket

Under 2015 anordnades två större möten i Rom inom FAO:s ram: Kommissionen för genetiska resurser (CGRFA) höll sin 15:e ordinarie session 19-23 januari och det Styrande Organet för Internationella växtgenetiska fördraget (ITPGRFA) möttes för sin 6:e session 5-9 oktober. Vid bägge mötena deltog Jens Weibull och delegationen leddes av Carina Knorpp, Regeringskansliet.

CGRFA behandlar genresursfrågor inom samtliga s.k. domäner (djur, växt, skog, akvatiska, mikroorganismer och ryggradslösa djur) vilket gör att dagordningen är omfattande. Därutöver finns frågor om klimatanpassning, nutrition, tillämpningen av bioteknologier samt s.k. ABS-frågor som tvärssektoriella ämnesområden. Kommissionen går dessutom igenom och reviderar löpande det omfattande arbetsprogrammet. Vad de växtgenetiska resurserna beträffar beslöt Kommissionen av låta granska utkastet till två olika tekniska vägledningar rörande dels nationellt bevarande och användning av lantsorter, resp. bevarande av vilda kulturväxtsläktingar. Kommissionen antog också två dokument – *Guide to national seed policy formulation*, samt *Guidelines for developing a national strategy for plant genetic resources for food and agriculture* – som det står medlemsstaterna fritt att använda som de vill. På samma sätt

antog Kommissionen ett vägledningsdokument kring användning av genetiska resurser som ett medel att motverka effekten av klimatförändringarna. Slutligen antog mötet den föreslagna tidsplanen för den tredje globala statusrapporten för växtgenetiska resurser som är tänkt att vara klar och presenteras 2017.

Mötet inom det Internationella fördraget handlade, som många gånger tidigare, om att förenkla tillträdet till växtgenetiska resurser, möjligheterna att utöka listan över grödor i den s.k. Bilaga 1, kräftgången vad gäller inflödet av pengar i det multilaterala system, nya tänkbara intäktsystem, och mycket annat. Ett stort steg togs mot utvecklingen av ett globalt informationssystem (GIS) och medlemsstaterna uppmuntrades att mer aktivt ta mått och steg för att genomföra artikel 9 om jordbrukarnas rättigheter, s.k. Farmers' Rights. Inför nästa möte i Styrande Organet 2017 kommer jordbrukarorganisationer att bjudas in för att redovisa sina perspektiv och erfarenheter.

Under året har även det s.k. Nagoyaprotokollet formellt trätt i kraft och därmed också EU:s förordning 511/2014 (om åtgärder för användarnas efterlevnad i Nagoyaprotokollet om tillträde till och rimlig och rättvis fördelning av vinster från utnyttjande av genetiska resurser i unionen). I och med detta gäller skyldigheten för användare att efterleva bestämmelserna om förhandsgodkännande och gemensamt överenskomna villkor för tillträde till genetiska resurser. I Sverige pågår nu arbetet att genomföra EU:s förordning.

4. POM:s samarbete med NordGen 2015

Dokumentation

Projektledare Kjell-Åke Lundblad IT & Documentation manager, NordGen

Under verksamhetsåret har NordGen utfört arbeten som:

Flyttat bilder från Inventeringsdatabasen till Ros portalen (www.nordgen.org/pom-rep/Nya_rosor.php), samt rättningar.

Linnea Oskarsson och Karin Persson har fått genomgång av Sesto för handhavande och inmatning.

Anpassning av Sesto för klonmaterial.

Anpassning av Generic report tool.

Konvertering och uppgradering av miljö.

DNA-studier av nordiska rosor

Projektledare Ulrika Carlson-Nilsson, NordGen & Lars-Åke Gustavsson, POM

Under verksamhetsåret beviljade NordGen medel för två DNA-projekt med målsättningen att studera nordiska rosor. I det ena projektet studerades 50 norska och 26 finska accessions av äldre kulturrosor från nationella inventeringar och jämförelser gjordes med det tidigare utarbetade svenska POM-projektets resultat. I det andra projektet studeras den genetiska variationen inom vilda populationer av *Rosa spinosissima* på Island, i Norge och Danmark. Resultaten från dessa två studier är ännu inte klara. De ska redovisas på NordGen 9 mars 2016.

5. Forsknings- och utvecklingsprojekt

5.1 Redovisning för 2015 av projektet med titeln: Strategier för introduktion och uppbyggnad av ett varaktigt varumärke Grönt kulturav[®], med fokus på nyttjandet av växtmaterial inom POM

Projektledare Elisabet Martinsson, Elitplantstationen

Projektet genomförs i det nätverk som bildats 2012 mellan aktörer inom POM/SLU, Elitplantstationen (EPS) och LRF-Trädgård. Projektet är en fortsättning på den satsning som påbörjades 2012 med mål att få igång en effektiv marknadsföring av växtmaterial som samlats in och utvärderats inom Programmet för odlad mångfald på Alnarp. Under 2015 har projektet utökats till att omfatta även företag verksamma med handeln inom krukväxter och rosor. Inom LRF-Trädgård har medlemmar med inriktning på rosor, krukväxter, frukt, vedartat växtmaterial och perenner varit engagerade på olika sätt. Tanken är att allt som skall marknadsföras via Elitplantstationen, först sjukdomstestas och därefter eventuellt behandlas. Bästa förökningsteknik väljs.

Varumärket Grönt kulturav[®] introducerades 2013. Därefter har sticketiketter med varumärket distribuerats i samma antal som inköpta plantor till kunderna, främst för perenner. Totalt är cirka 100 000 etiketter under distribution. Information om varumärket Grönt Kulturav[®] har fortsatt, t ex på Växtforum (odlingsplantskolornas hemsida) www.vaxtforum.se. För utförlig information hänvisas till hemsidan www.pom.info. Det är viktigt att det finns bra och lättillgänglig information till intresserade kunder om försäljningsställen av växtmaterial märkt som Grönt kulturav[®]. Varumärket har också uppmärksammats i ett flertal trädgårdsartiklar under året.

Strategier för introduktion och marknadsföring har diskuterats av två olika arbetsgrupper, dels av Förmaksgruppen och dels av FoU-arbetsgruppen. Förmaksgruppen har haft möte 2015-02-10 och FoU-arbetsgruppen har haft möte 2015-03-10 och 2015-09-15. Minnesanteckningar finns. Vid mötena har de olika aktörerna informerat om pågående arbete inom respektive växtslag. Strategi för urval och förökning har diskuterats. Utvecklingsarbete med

växtslagen rosor och krukväxter har prioriterats under året. En speciell arbetsgrupp för urval och marknadsföring av rosor har bildats och gruppen har träffats 2015-05-06, 2015-06-11 och 2015-07-03. Inom krukväxter är pelargoner aktuella för förökning och marknadsföring. EPS har haft möten med producenter, handeln och Vitro-form (sjukdomsrensning och mikroförökning) för att ta fram strategi för introduktion av Grönt Kulturarv- pelargoner. En studieresa har gjorts till Vitroform i Odense, 2015-06-08, där mikroförökning och meristemtagning av Grönt kulturarv-växter diskuterades.

Under 2015 har sortimentet av Grönt kulturarvs-växter utökats med tre humlekloner, fler rosor, perenner och äldre fruktsorter. Äldre fruktsorter har fått stor uppmärksamhet. Alla fruktsorter som är mandatsorter har nu varumärket Grönt Kulturarv®. EPS och E-planta har valt att aktivt marknadsföra de mandatsorter som är certifierade med varumärket Grönt Kulturarv®. Även på certifieringsetiketten är sorterna märkta med varumärket Grönt kulturarv®.

Nytt för 2015 är start av arbete med pelargoner från Krukväxtuppropet. Ett par sorter är under förökning och en storskalig introduktion planeras till våren 2016. Volymer och plantkvaliteter har kommunicerats med branschen. Övriga sorter var infekterade och de har överlämnats till laboratorium för meristemtagning. Vävnadsodlade plantor från meristemtagningen kommer att levereras till EPS inom någon månad för bedömning av genetisk stabilitet och för återtest av sundhet.

Utvalda humlekloner har förökats. Förökning har fungerat bra men god tillväxt och sundhet har varit svårare än förväntat att uppnå. Humleplantor har främst levererats till intresserade humleodlare och på senhösten kommer odlingsplantskolorna att ta emot plantor.

Kronärtskockan 'Herrgårds' är ett bra exempel där först svårigheter med förökning löstes via mikroförökning och där sedan varumärkning med Grönt kulturarv® gett sorten en extra skjuts i marknadsföringen.

Önskemål från E-plantskolorna har framförts om att få mer information om det insamlade vedartade prydnadsväxsortimentet inom Träd- och buskuppet som är utplanterat på Alnarp.

Från projektstarten 2012 och tills dags datum har över 100 000 plantor märkta Grönt kulturarv® distribuerats från Elitplantstationen. Det är 78 000 perenner, 4 500 rosor av 3 sorter, av humle cirka 2 000 plantor, nästan 10 000 plantor av kronärtskockan 'Herrgårds', av Ornäs-björken cirka 6 000 samt ett litet antal moderplantor av pelargon.

Planering av marknadsföring (bildmaterial och pressreleaser) görs i samråd inom arbetsgruppen. Perenner har valts ut i olika omgångar. Tio sorters perenner är nu marknadsförda och ytterligare tio sorter är under provförökning och sjukdomsrensning. Det finns idag tre sorters Grönt kulturarvs-rosor och under 2015 har en serie på femton sorter har valts ut till provförökning.

Intresset för pelargoner med kulturhistoria är stort, även från handelns sida och Grönt kulturarvs- pelargoner kommer på olika sätt att få en stor uppmärksamhet 2016.

Grönt Kulturarv® har en egen monter som en del i Svenska plantskolors monter på Elmia. Årets nyhet utöver humle och fler perenner var att äppelsortimentet uppmärksammades med en folder med historiska berättelser om äldre äpplesorter. Sortimentet av Grönt Kulturarv-växter presenterades och årets nyheter offentliggjordes med pressmeddelande och marknadsföringsmaterial. EPS skänkte även i år Grönt Kulturarvsväxter till journalister i en plantkasse tillsammans med informationsmaterial.

På trädgårdsmässan Nordiska Trädgårdar i mars fick Grönt Kulturarv stor uppmärksamhet. En ny konsumentfolder *Historiska växter för dagens trädgårdar* delades ut. Anställda på POM var med på mässan med monter och höll olika föredrag och dessutom fanns det en specialmonter för Grönt Kulturarv där sortimentet presenterades och där det fanns Grönt kulturarvsplantor att köpa för besökarna.

Studenter och studiebesök har också fått ta del av en skrift Movium fakta nr 5 som ägnats åt information om Grönt Kulturarvssortimentet och arbetet med introduktionen.

Arbetsgruppen arbetar också med växtmaterial för lansering efter 2015, fler perenner, rosor och pelargoner är i förökning.

I det totala utvalda sortimentet finns det sorter som är virusinfekterade och kräver meristemtagning, därtill är en del sorter svårförökade med sticklingar och försök pågår med att förbättra förökningstekniken.

Det tar lång tid att introducera ett varumärke och att få det välkänt med hög status. Det känns som om vi redan lyckats över förväntan.

Den preliminära tidsplanen har följts och nedan redovisas aktiviteterna månadsvis.

Januari

Sortering och paketering av GK-etiketter, samt utskick. Skötsel av moderplantor. Inlämning av utgångsmaterial för virustester av pelargon, rosor och perenner. Planeringsmöte med Vitroform och med plantskolor om sortiment, priser, plantkvalitet, leverans tid, beställningsutskick osv .

Februari

Planering av produktion och metodik. Möte med GRO/plantskolorna för diskussion om gemensam marknadsföring och genomgång av order vid plantskolornas årsmöte. Kunddiskussioner om plantkvalitet och marknadsplan. Planering av Nordiska trädgårdar. Planering av humlekloner som Grönt kulturarvssorter med lansering på Nordiska Trädgårdar.

Mars

Ny omgång av POM-perenner lämnas för mikroförökning. Kunskapsinsamling av vilken förökningsteknik som är effektiv för respektive sort. Samordning och planering mellan POM och GRO Plantskolor för marknadsföring vid olika evenemang. Framtagning av ny konsumentfolder om Grönt kulturarv för utdelning på Nordiska Trädgårdar. Föredrag hölls också i på ett seminarium om frukt- och bärväxter. I EPS:s monter fanns också försäljning av Grönt kulturarvsväxter.

April

Test av olika förökningsmetoder för de nya sorterna. Diskussioner med laboratoriet i Danmark om mikroförökning av vissa nya sorter. Leverans av mikroförökade plantor. Beskrifning av rosmoderplantor på Fredriksdal. Deltagande i ett internationellt symposium inom ISHS för mikroförökning.

Maj

Möte om POM-rosor. Olika testförökningar på rosor. Leverans av mikroförökade plantor.

Juni

Leverans av POM-sorter till plantskolor. Diskussion om val av nya POM-rosor och leverans av provförökningar till rosplantskolor. Uppkrukning av modermaterial av perenner, humle och rosor. Studieresa till Vitroform. Deltagande med monter på Borgeby fältdagar där bl a humle och kronärtskocka visades upp.

Juli

Insamling av förökningsmaterial av rosor och provförökningar. Ett framtida Grönt kulturarvs-sortiment väljs ut och lämnas till EPS för förökning.

Augusti

Fotografering av POM-sorter (frukt och perenner). Fortsatt planering mellan POM-GRO inför Elmia Garden och förberedelser av pressinfo.

September

Skötsel av moderplantor. Möte med Vitroform från Danmark med genomgång av årets resultat och planering inför 2016. Pelargonmöte med Gluggstorp om förökning och sjukdomstestning. Framtagning av en folder med historiska berättelser om äldre äpplesorter. Marknadsföring på Elmia Garden av Grönt kulturarv i gemensamma montern för svenska plantskolor.

Oktober

Överföring av moderplantor av pelargon till Gluggstorp. Genomgång och redovisning av resultatet av årets provförökning av POM-rosor.

November

Redovisning. Nya beställningsutskick till plantskolorna. Skötsel av moderplantor.

December

Skötsel och bevarande av modermaterial, dokumentation av modermaterialet.

Ansökan inför 2016 med idéer. Fler växtslag och deltagande på Nordiska trädgårdar med monter med försäljning av Grönt kulturarvsväxter är under planering.

Höstfloxen 'Ingeborg från Nybro' har mikroförökats och etablerats i växthus på Elitplantstationen.

Foto: Eva Jansson

5.2 Fröuppropets material förökas upp och når ut på marknaden

Gunnar Backman, OpenEye Innovation Management AB

Under rubriken "Två kulturväxter på väg ut på tallriken" meddelar Gunnar Backman i ett mail till POM att man arbetar med att få fram lite volym av gråärten 'Rättviksärt'. Dessutom har man arbetat med att göra den så kallade Gotlandslinsen tillgänglig.

I mailet kan vi bland annat läsa följande:

Programmet för odlad mångfald, NordGen, SLU, Jordbruksverket och enskilda har gjort en ovärderlig insats för ett antal kulturgrödor. Erik Jensen på SLU och Per Modig på Fagraslätt med flera har söjt för att det finns en Gotlandslins tillgänglig idag. Vi har också arbetat med en liten mängd från POM för att få fram en lite volym av Rättviksärten.

Dessa två grödor har vi nu tänkt att försiktigt börja introducera på marknaden. Det känns väldigt bra att de kan få en renaissance och att deras kvalitéer som livsmedel når ut till flera.

Vi har valt att visa dem vid finalen till Årets Kock som är nu den 11 februari i Stockholm. I samband med att vi visar dem och börjar sälja dem i mindre mängd så har vi tagit fram informationstexter som lyder:

'Gotlandslins'

Linser har funnits i Sverige sedan medeltiden och litteraturen omnämner odlingar främst i Östergötland och på Gotland. Linser åts i soppor eller med kött och även som linspannkakor. En vanlig och intressant rätt var också anrättning av lins ihop med torkad frukt, ofta som frukost.

Från 1800-talet beskrivs en odlarkultur där nästan varje gård på Gotland odlade en liten mängd linser. De odlades på de magraste jordarna, sannolikt både för att linsen är dålig att konkurrera med ogräset i mullrika jordar samt att den själv kvävefixerar och förbättrar jorden.

Att Gotlandslinsen nu kan börja säljas i mindre volymer till kockar som vill kunna lägga något gott och unikt med svensk kulturhistoria på tallriken är tack vare: Erik Steen Jensen, Professor SLU; Matti Wiking Leino, Agronom och kulturväxtforskare; Programmet för odlad Mångfald (POM) och Per Modig, Fagraslätt.

Vi anger också var den odlats och av vem. I år det av Per Modig på Fagraslätt men det kommer sannolikt bli fler odlare involverade kommande säsonger.

'Rättviksärt'

Gråärter har odlats i vårt land sedan urminnes tider och de finns i mängder av olika lokala varianter. Den här sorten kommer från byn Backa i Rättvik i Dalarna. Den har odlats av Bengt

och Brita Eskils släkt i generationer. Gråärt används till bland annat gröt eller till mjöl för bakning av s.k. ärtbullar. Till oss har den kommit genom insatser från Bengt och Brita Eskils, Backa Rättvik, Programmet för odlad Mångfald (POM); Lena Nygårds, Agneta Magnusson och Agneta Börjesson. Vi arbetar för att odlare i Rättvik ska återuppta odlingen av Rättviksärten.

Vi hoppas att ni tycker det här är roligt och att texten ger er det erkännande som ni förtjänar i ert arbete som föregått vårt. Vi medverkar gärna till att få fram märkningen Grönt kulturarv® där det är möjligt. Det kommer dröja länge tyvärr innan någon kommer att kunna få ekonomisk avkastning från specialgrödor som Gotlandslins och Rättviksärt. Vi vill göra en insats genom att lyfta fram och sprida grödorna nu och hoppas att de kan leva vidare genom fortsatt engagemang från odlare och matintresserade.

Klint Karins kålrot i Meny i P1

Inom POM:s Fröupprop efterlystes fröer till köksväxter. Från Dalarna, Medelpad, Jämtland, Ångermanland och Västerbotten kom det in frö till kålrot som odlats i flera generationer. Landskapen tillhör det så kallade "kålrotsbältet" i Sverige där den varit vanligast. Flera av sorterna från Fröuppropet fanns med i den provsmakning som Kålrotsakademien bjöd in till tidigare i höstas.

Kålrotsakademien provsmakade sorterna och betygssatte dem. I P1:s program Meny från den 19 november kunde man lyssna på akademiens provsmakning.

Så här beskrev Akademien Klint Karins kålrot:

Gröngul. Torr, lätt söt, stärkelse, mild, lång eftersmak. Hasselnöt, potatis, kålig.

God rå såväl som kokt.

Läs mer om Klint Karins kålrot i boken Klint Karins kålrot och Mor Kristins böna av Lena Nygårds och Matti Leino.

6. Publikationer

Perennuppropet

- Andreasson, A. 2015. Fina historier följer med kulturperennerna. Allers Trädgård nr 3.
Grönt växtarv – på nytt. 2015. Allt om trädgård nr 16.
Kulturarvsperenner 2015. 2015. Natur & Trädgård nr 1.
Jansson, E. 2015. POM lever vidare. Biodiverse nr 3-4.
Larsson, A.-L. 2015. Tredje generationens kulturarv. Entreprenadaktuell.
Löfgren, M. 2015. Populära perenner. Trädgårdens trogna vänner. Gård & Torp nr 4.
Nepeta från Tyresö. 2015. Tidningen Utemiljö nr 2.
Norberg, A. 2015. Trender i trädgårdstämpan. Magasinet Naturvetare nr 2.
Nya Grönt kulturarvsperenner. 2015. Hemträdgården nr 1.
Persson, A. 2015. Samiskt inspirerad trädgård med mästarrabatt. Tidskriften landskap nr 1.
Persson, C. 2015. Hon förmedlar kunskap om växter. Science Faculty Magazine nr 1.
POM: Grönt kulturarv. 2015. Allt om Trädgård nr 2.
Vukadinovic, I. 2015. Upprop för perennerna. Mera Norrköping 19 maj.

Under året omnämndes Grönt kulturarv®-perennerna på bloggar som:

- Greenspire – Grön inspiration om trädgård, inlägget "Höstflox bär sommarminnen med sig", publicerat 2015-08-04. (<http://greenspire.se/kategori/tradgardshistoria/>)
- Trädgårdsarvet, inlägget "Trädgårdsmässan i Älvsjö 2015", publicerat 2015-03-27. (<http://www.tradgardsarvet.se/?p=152>)
- Växtforum, inlägget "Plantskolorna säkrar vårt gröna kulturarv", publicerat 2015-01-29. (http://vaxtforum.se/aktuellt/sv/plantskolorna_s_krar_v_rt_gr_na_kulturarv)
- Växtforum, inlägget "Kulturarvsperenner i Hovdala slottspark", publicerat 2015-08-06 (http://www.vaxtforum.se/aktuellt/sv/kulturarvsperenner_i_hovdala_slottspark)
- Växtforum, inlägget "Fler Grönt kulturarv-växter 2016", publicerat 2015-12-15. (http://www.vaxtforum.se/aktuellt/sv/fler_gr_nt_kulturarv-v_xter_2016)
- Underbara Clara, inlägget "Mormorsrabatten", publicerat 2015-08-29. (<http://blogg.ame-lia.se/underbaraclara/2015/08/29/mormorsrabatten/>)

Sorterna omnämndes även i ett inslag i SVTs program Go'kväll 2015-08-25.

Lök- och knöluuppropet samt Krukväxtuppropet

Persson, K., Wedelsbäck Bladh, K. 2015. *DNA och molekylära markörer. Vad kan växter berätta om sin historia?* s. 189 – 202. Källor till trädgårdsodlingens historia. Rapportserie 2014:25 Landskapsarkitektur Trädgård Växtproduktionsvetenskap. ISBN 978-91-87117-86-2

Artiklar om uppropen

Bröllopsgåvan som gått i arv Natur & Trädgård 1/15

Lundström, P. 2015. *Kulturarv i kruka*. Lantliv nr 2.

Frukt- och bäruppropet

Hjalmarsson, I. 2015. Historiska berättelser om våra äpplesorter. Wakire AB. s. 1-12.

Jacobsson, H. 2015. Morfars äpplen bestämde yrkesvalet. Skånska dagbladet den 25 oktober, s. B8-B9.

Sparrisuppropet

Medverkat i ett stort antal massmediala sammanhang, P1 vetenskapsradio, filminspelningar till ölpoddar, tidningsartiklar i "Hembryggaren", Göteborgsposten, Ulricehamnstidningen, Falköpings tidning, Uppsala Nya mm.

Strese, K. E-M. & Tollin, C. 2015. HUMLE- det gröna guldets. ISBN 978-91-7108-574-0. Nordiska Museets förlag

Samordnarna

Ny POM-broschyr våren 2015

Jansson, Eva. 2015. POM lever vidare. Biodiverse nr 3-4, s. 24-25.

Nordgren, Boel & Jansson, Eva. 2015. Konferensen Det Gröna Kulturarvet. Bulletin för trädgårdshistorisk forskning nr 28, s. 33.

Solberg, S.Ö., Kolodinska Brantestam, A., Olsson, K., Leino, M.W., Weibull, J. & Yndgaard, F. 2015. Diversity in local cultivars of *Pisum sativum* collected from home gardens in Sweden. *Biochemical Systematics and Ecology* 62: 194-203. Elsevier Ltd.

Weibull, Jens. 2015. Programmet för odlad mångfald, POM. Mål och strategi för perioden 2016-2020. SJV Rapport 2015:16 (49 sid.).

POM:s hemsida, www.slu.se/pom.info